

М 19

4275-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

МАЛИШЕВА АЛЕСЯ ОРЕСТІВНА

УДК: 1:37:316.77 (043.3)

**ФІЛОСОФІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ
В ГАЛУЗІ ОСВІТИ**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

КИЇВ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор, член-кор. НАН України, академік НАПН України **Андрущенко Віктор Петрович**, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, ректор.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор **Джура Олександр Дмитрович**, Бурштинський енергетичний коледж Івано-Франківського національного технічного університету нафти та газу, директор;

доктор філософських наук, доцент **Бойко Анжела Іванівна**, Черкаський державний бізнес коледж, заступник директора з навчальної роботи.

Захист відбудеться 26 грудня 2014 року о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 25 листопада 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зазначеної теми обумовлена потребами практики, насамперед, потребами налагодження оптимального спілкування між суб'єктами освітнього процесу. У сучасних дослідженнях освіта розглядається як процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії (комунікації), в ході якої здійснюється передача-засвоєння наукових знань та соціального досвіду, обмін інформацією, реалізуються цілі виховання – формування світогляду, переконання, навчання, збудження емоційного переживання, або ж встановлення і підтримки елементарного спілкування. Комунікація в системі освіти є процесом безперервним (як і сама освіта) й супроводжує людину впродовж життя. У тоталітарних суспільствах вона має маніпулятивний характер; у демократичних – людинотворчий, розвивальний.

Сучасна епоха активізує комунікативні процеси. Нині вони вийшли за межі держави й здійснюються на міжнародному, міжкультурному рівнях. При цьому найбільш інтенсивно ці процеси реалізуються в галузі освіти.

Як комунікативний процес, освіта є полем взаємодії батьків і дітей, учителів і учнів, викладачів і студентів, всіх учасників навчально-виховного процесу, з одного боку, між собою, з другого – з суспільством (середовищем), у якому розгортається їх навчальна і виховна діяльність. Здійснення міжкультурних комунікацій в освіті потребує освоєння мовних стратегій. Оптимальним є ситуація, коли суб'єкти освіти володіють державною й однією-двома світовими мовами. Реалізація цього завдання в Україні знаходиться на початковій стадії. Для її розв'язання потрібен комплекс теоретичних досліджень, філософський аспект яких ми обираємо у якості предмета самостійного теоретичного аналізу. Зупинимось на цьому більш детально.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Філософські аспекти комунікативного процесу в галузі освіти, місця та ролі мови як інтегративного засобу комунікацій, з різною мірою охоплення та глибини розглядалися ще з часів античної філософії. У якості ж предметного поля ця тема сформулювалась завдяки працям німецького філолога-просвітителя Вільгельма Гумбольдта (1767 – 1835) та українського мовознавця та філософа Олександра Потебні (1835 – 1891).

Західноєвропейська традиція дослідження філософії комунікативних процесів у галузі освіти представлена такими іменами, як Д. Белл, З. Бжезинський, В. Дайзард, Р. Девіс, М. Кастельс, Дж. Мартін, Й. Масуда, Кр. Мей, Дж. Нейсбіт, Ж. Рюс, М. Порат, Т. Стоуньєр, О. Тоффлер та ін.

Російську літературу з цієї проблематики рельєфно представляють такі відомі автори, як Г. Бехман, В. Іноземцев, М. Калашников, В. Коган, Н. Кузнецов, А. Макушинський, В. Налімов, А. Панарін, Н. Пономарьов, Б. Пружинін, С. Расгоргуєв, Г. Смолян, Е. Соловійов, А. Харкевич та ін.

Серед вітчизняних авторів, які аналізували цю проблему, слід назвати В. Андрущенко, В. Бебика, В. Беха, В. Бикова, Є. Бистрицького,

В. Вашкевича, В. Вікторова, Е. Герасимову, Л. Губерського, Є. Додонова, Т. Жишко, М. Жолдака, В. Журавського, О. Зернецьку, М. Зубок, Б. Кормич, О. Кравченка, В. Кременя, А. Кудіна, О. Литвиненко, Я. Любивою, В. Ляха, В. Лук'янича, С. Максименка, Є. Макаренка, М. Михальченка, В. Огнев'юка, Л. Озадовську, В. Пазенка, Л. Петрова, Г. Почепцова, І. Предборську, В. Савельєва, Н. Скотну, С. Сисоєву, А. Толстоухова, О. Уваркіну та ін.

Разом з тим, незважаючи на досить помітну кількість наукових публікацій, проблему філософії комунікативного процесу в галузі освіти не можна вважати вичерпаною. Існує низка питань, які потребують додаткового дослідження. Серед них – теоретико-методологічні засади дослідження освіти як комунікативного процесу (суб'єкт і об'єкт в системі освіти, їх взаємодія як комунікація; напрями комунікативного процесу в системі освіти; комунікація в системі освіти як педагогічний дискурс; суперечності комунікативного процесу в галузі освіти); історична еволюція типів комунікативного процесу в галузі освіти; специфіка мови як засобу реалізації освітніх комунікацій; сучасні мовні технології в стратегії інтенсифікації комунікативного процесу в галузі освіти. Зважаючи на актуальність та недостатню вивченість цих проблем, автор обрав тему дисертації та головні напрями її дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2006 р.). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 2010 р. (протокол № 8 від 27 березня 2014 року).

Мета дисертаційного дослідження полягає у розкритті природи філософії комунікативного процесу в галузі освіти, місця та ролі в ньому мови як головного засобу його здійснення.

Об'єкт дослідження – освіта як комунікативна взаємодія.

Предмет дослідження – філософія освітніх комунікацій в період глобалізації та інформаційної революції.

Реалізація зазначеної мети потребує вирішення наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати та уточнити основні визначення освіти як комунікативного процесу в педагогічному дискурсі на рубежі століть;
- уточнити поняття суб'єкта і об'єкта освіти, дослідити філософські засади їх взаємодії та основні напрями комунікативного процесу в системі освіти;

- проаналізувати основні типи комунікацій в системі освіти ХХ – ХХІ століття (авторитарний тип освітніх комунікацій; демократичний, особистісний тип комунікацій);

- виявити та проаналізувати місце та роль мовних засобів в контексті реалізації комунікативного процесу в галузі освіти;

- дослідити сучасні мовні технології в стратегії інтенсифікації комунікативного процесу в галузі освіти.

Методологічна основа дослідження. Дисертаційне дослідження здійснено на основі принципів об'єктивності, історизму, системності, практики та розвитку. В ньому застосовано комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дозволило забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Зокрема, в роботі застосовано: діалектичний метод; метод системного аналізу; порівняльно-історичний метод; метод герменевтики; аналітико-прогностичний метод та ін. Застосування цих методів як взаємодоповнюючих дозволило виявити сутнісні аспекти досліджуваної проблеми, обґрунтувати конкретні висновки та узагальнення, теоретичні та практичні рекомендації. Достатня ступінь обґрунтованості положень роботи забезпечена також використанням *логічних методів* та широкої джерельної бази.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ньому системним чином проаналізовані філософські засади комунікаційних процесів у галузі освіти, виявлені місце та роль в них мови, проаналізовані сучасні мовні технології, реалізація яких підвищує ефективність комунікативних процесів.

Вперше:

- системно проаналізовано філософію комунікативного процесу в галузі освіти як систему взаємодії її суб'єктів на основі обміну інформацією, знаннями, соціальним досвідом та цінностями;

- виявлені та проаналізовані основні типи комунікацій в системі освіти: *авторитарний*, що здійснюється як система маніпуляцій (притаманний тоталітарному суспільству), *демократичний* (здійснюється як людинотворення, її духовний розвиток);

- обґрунтовано, що подолання першого типу й перехід до другого типу комунікацій становить філософсько-аксіологічний стрижень модернізації сучасної освіти.

Уточнено:

- поняття освіти як процесу суб'єкт-суб'єктної взаємодії (комунікації), в ході якої здійснюється передача-засвоєння наукових знань та соціального досвіду, обмін інформацією, реалізуються цілі виховання – формування світогляду, переконавання, навіювання, збудження емоційного переживання, або ж встановлення і підтримки елементарного спілкування;

- розуміння комунікації в системі освіти, яка є процесом безперервним (як і сама освіта) й супроводжує людину впродовж життя; в тоталітарних

суспільствах вона має маніпулятивний характер; у демократичних – людинотворчий, розвивальний.

Подальший розвиток отримали положення про:

- мову як основний засіб спілкування людей і форму існування свідомості як для індивіда, так і для суспільства;
- володіння мовою – рідною й іноземною – розглядається у якості одного з основних критеріїв соціалізації особистості;
- комунікаційний процес в освіті безпосередньо залежить від рівня оволодіння мовними стратегіями; чим більшою кількістю мов володіє людина, тим більш активно вона спілкується зі світом, освоює його культурний простір, має можливості для поповнення знань, оволодіння досвідом інших країн і народів, обміну науковими, освітніми й культурними здобутками;
- реалізація мовних стратегій в українському суспільстві має все ще проблематичний характер.

Теоретичне та практичне значення дослідження визначається тим, що в ньому системним чином і цілеспрямовано проаналізовано природу та сутність філософії комунікативного процесу у галузі освіти, виявлено місце та роль в ньому мовних технологій та стратегій. Автором уточнені поняття суб'єкта та об'єкта комунікативного процесу; виявлені та проаналізовані їхні основні взаємні зв'язки; здійснена типологія комунікативних процесів; проведено аналіз маніпулятивних та людинотворчих комунікацій; виявлена залежність комунікацій в галузі освіти від володіння мовними технологіями та стратегіями; досліджені актуальні проблеми їх реалізації в контексті вимог глобалізації та інформаційної революції.

Матеріали дослідження можуть використовуватись у навчальному процесі, зокрема, при читанні курсів «Філософії» та «Філософії освіти». На їх основі може бути розроблений спеціальний курс для студентів-мовників педагогічного профілю.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження має високий рівень теоретичної і практичної апробації. Дисертація розглядалась і була рекомендована до захисту кафедрою соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; окремі результати дослідження доповідались на ряді наукових та науково-практичних (у тому числі й міжнародних) конференціях, зокрема: V Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Соціально-економічний розвиток держав: досвід та перспективи», 17 травня 2013 р., м. Київ; Міжнародна науково-практична конференція «Суспільно-політичні та соціокультурні процеси в Україні і світі», 31 травня – 1 червня 2013 р., м. Київ; Міжнародна науково-теоретична конференція «Духовні цінності християнства в українській культурі: віхи тисячоліть», червень, 2013 р., м. Київ; Дев'яті юридичні читання «Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи», 24–25 травня 2013 р., м. Київ; Міжнародна науково-практична

конференція «Ціннісні орієнтації та світоглядні пропозиції людини в контексті сьогодення: VIII Шинкаруківські читання», 18 червня 2013 р., м. Київ; VII Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології», 1–4 жовтня 2013 р., м. Ялта; Міжнародна науково-практична конференція «Освітня політика держави: філософія, методологія, практика», 23–24 жовтня 2013 р., м. Київ; III Всеукраїнські Морозівські педагогічні читання «Магістратура в освітньому просторі університету», 14–15 березня 2014 р., м. Київ; III Міжнародна науково-практична конференція студентів і молодих вчених «Дитинство. Освіта. Соціум», 20 лютого 2014 р., м. Київ; VI Міжнародна науково-практична конференція «Сучасне довкілля: реалії та перспективи», 17 жовтня 2013 р., м. Київ.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи, в якій висвітлені власні ідеї та розробки автора. Основні положення й висновки дисертації представлені у наукових публікаціях автора.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки роботи опубліковано в 5 наукових статтях у фахових виданнях з філософських наук, одна з них – у іноземному виданні.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (185 найменувань). Загальний обсяг дослідження становить 181 сторінка, з них основного тексту – 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь її опрацювання у науковій літературі, сформульовано мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічну основу і теоретичні джерела, розкрито наукову новизну дисертації та практичне значення одержаних результатів, висвітлено аспект попередньої апробації результатів дослідження, представлено структуру дисертаційної праці.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження освіти як комунікативного процесу»** визначено основний концепт дослідження, обґрунтовано суспільну потребу освіти як комунікативного процесу, розкрито принципи, методи і ключові поняття – засоби науково-пошукової роботи.

З'ясовано, що основні визначення освіти в педагогічному дискурсі можуть бути зведені до двох найбільш загальних феноменів: пізнавальної та особистісно-орієнтованої парадигм освіти. У межах першої парадигми освіта розглядається передусім як пізнання, і відповідно увесь його процес – від постановки мети, відбору змісту освіти до конкретних форм, методів, засобів – проектується, здійснюється як квазидослідницький процес. Особистісні аспекти навчання у пізнавальній парадигмі розглядаються лише

з позицій єдності формування пізнавальної мотивації, пізнавальних здібностей суб'єкта та засвоєння предметного змісту, накопичення досвіду змістовних (смыслових, ціннісних, емоційних) оцінок.

Акцентується увага, що особистісно-орієнтована парадигма розглядає таку організацію освіти, яка зосереджена переважно на суб'єкті навчання, його самобутності, унікальності, неповторності, суб'єктивності. Тут на перший план виходять завдання організації доцільної (природовідповідної і культуровідповідної) діяльності.

Дослідження сучасної освіти передбачає посилення уваги до її комунікативного характеру. Орієнтація на всебічний гармонійний розвиток особистості, життєдіяльність якої відбувається в умовах постійних соціальних змін, є пріоритетом сучасних освітніх систем, що визначає їх зміст і сутність. Важливим завданням у зв'язку з цим є удосконалення змісту і форм педагогічної комунікації, використання новітніх комунікативних технологій. Саме у різних педагогічних ситуаціях, що передбачають застосування різноманітних засобів вербальної та невербальної комунікації, знаходить вияв педагогічна майстерність викладача.

Автор наголошує на тому, що основним типом комунікації в сучасній системі освіти постає педагогічний дискурс, що постає педагогічною технологією і технологією навчання. Його зміст і форми визначаються розвитком суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі педагогічної комунікації. Суперечності, які виникають між учасниками педагогічного дискурсу, вимагають якнайповнішого вирішення, що стає можливим передусім на шляху постійного удосконалення комунікативних здібностей педагогів відповідно до потреб здійснення дискурсу в системі освіти. Результатами застосування комунікативних технологій у системі освіти стає набуття нових знань, що знаходять застосування у людській діяльності, впровадження інновацій до соціальної практики, постійний саморозвиток людини як творчої особистості.

Відзначається, що впровадження педагогічного дискурсу, як і будь-якої новітньої педагогічної технології, має пройти чотири етапи:

- науково обґрунтоване моделювання передового педагогічного досвіду – передбачає діяльність учених-педагогів, працівників управління освітою, керівників освітніх закладів, методичних служб. Основними компонентами цього процесу є: визначення мети й завдань дискурсу; аналіз науково-теоретичних джерел, актуальної практики; визначення об'єкта педагогічної діяльності; розроблення структури моделі досвіду, плану і методики впровадження, системи аналізу і контролю. На цьому етапі має бути з'ясовано суть, мету педагогічного дискурсу, особливості проблем, які доведеться вирішувати, обсяг і терміни відповідних робіт;

- формування моделі педагогічного дискурсу. Особливістю цього етапу є створення за допомогою понять, схем, рекомендацій, алгоритму дій системи засобів педагогічної, управлінської, науково-методичної діяльності або окремих її елементів. До структурних компонентів системи належать:

обґрунтування актуальності дискурсу; його теоретична база; провідна ідея дискурсу; технологія дискурсу; прогнозовані результати. Наслідком такої роботи є бачення цілісної картини педагогічного дискурсу, а також теоретичне визначення його ефективності;

- здійснення педагогічного дискурсу. На цьому етапі теоретичні положення трансформуються в реальну педагогічну діяльність, що найчастіше розгортається за такою схемою: освоєння працівниками теоретичних знань для оволодіння новими засобами роботи; застосування заданих способів діяльності; коригування діяльності учасників; виявлення специфічних засобів реалізації завдань; експертна оцінка. На завершальному етапі створення педагогічний дискурс постає як цілісний, самодостатній феномен, аналіз і оцінка якого є передумовою для висновків про доцільність упровадження його в педагогічну практику;

- упровадження в педагогічну практику набутого досвіду. Відбувається воно у процесі реалізації системи науково-методичних й організаційних заходів, які забезпечують використання досвіду в масовій педагогічній практиці. Для цього важливо мати опис досвіду і рекомендації щодо його впровадження.

Підкреслюється, що для успішного утвердження глобальної освіти та інтеркультурної комунікації необхідно подолати низку протиріч, серед яких дослідники виокремлюють: суперечність між глобальним та локальним, небезпека якої полягає в набутті людиною ознак громадянина світу з одночасною втратою власного коріння; суперечність між універсальним та індивідуальним. Міжкультурна комунікація може призвести як до позитивних, так і до негативних наслідків. Національна культура може як збагатитись, так і збідніти внаслідок впливу іншої культури; суперечність між довготерміновими та короткотерміновими завданнями. Зокрема для того, щоб впровадити елементи інтеркультурної комунікації в систему освіти, потрібен час, а суспільство потребує негайного вирішення проблем; суперечність між принципом змагання та солідарності; суперечність між обсягом знань і можливостями їх засвоєння; суперечність між матеріальним та духовним світом.

Автор акцентує увагу на розбіжності у тлумаченні відносин «суб'єкт – суб'єкт» та «суб'єкт – об'єкт» у сучасній філософсько-педагогічній думці. Ці відношення інтерпретуються у трьох методологічних контекстах. Перший підхід базується на класичній позитивістській методології суб'єктно-об'єктних відносин. Він представлений концепцією структурного функціоналізму та використовує системний метод, концепцію інформаційного суспільства (Д. Белл, А. Тоффлер). Прибічники зазначеного підходу вважають, що основою культури (зокрема – освіти) та всіх культурних цінностей постає інформація. Другий (некласичний) методологічний підхід, який пропонує Ю. Габермас, базується на когнітивній моделі суб'єктно-об'єктних відносин, у якій сфера комунікації виділяється як особливий онтологічний об'єкт. Його вивчення спирається на методи

герменевтичної інтерпретації змістів, критичної рефлексії, раціональної реконструкції. Третій (постнекласичний) підхід визначає саму природу соціального через суб'єктно-об'єктні відносини (принцип інтерсуб'єктивності). Це можна простежити в роботах Н. Лумана. Суспільство він розглядає як мережу комунікацій, а комунікації створюють можливість для самоопису суспільства та його самостворення. Комунікація тут постає не як об'єкт управлінських рішень, а як активне самоорганізоване середовище.

У другому розділі «Історична еволюція типів комунікативного процесу в галузі освіти» проаналізовано історичні типи освітніх комунікацій, зокрема авторитарний (тоталітарний) та демократичний.

Виявлено, що головним чинником авторитарного типу освітніх комунікацій є його ідеологізація. Наголошується, що характерною особливістю авторитарного типу комунікацій в освіті було домінування безумовного авторитету вчителя. Для радянської освіти були потрібні свої «авторитети» саме з тими педагогічними поглядами, які не йшли у розріз ідеологією комунізму. Таким чином, ідеологізація стала світоглядним підґрунтям утвердження тоталітарного типу освітніх комунікацій, який став однією з основних технологій формування «нової людини» у СРСР.

Відзначається, що авторитарний тип освітніх комунікацій яскраво проявляється у жорсткості цільових навчальних установок, які передбачають одноманітність, а отже і поступове введення «офіційної педагогіки», яку можна визначити як сукупність теоретичних і нормативних положень, що відображають педагогічну ідеологію держави і мотивують цілі, завдання і інструментарій освіти, а також як домінуючий пласт педагогічної практики, яка збудована відповідно до офіційних педагогічних переконань.

Підкреслюється, що важливим чинником характеристики авторитарного типу освітніх комунікацій є ігнорування освітою потреб громадянського суспільства. Вочевидь, громадянське суспільство і певний тип освіти зумовлюють одне одного: тільки за умов сформованості такого суспільства як фундаменту можлива подібна система освіти і тільки така відкрита система освіти здатна підтримувати природний розвиток громадянського суспільства.

Підсумовується, що для тоталітарного типу освітніх комунікацій характерний повний контроль держави над освітнім процесом та людиною. Це виявлялося у бюрократизмі у прийнятті і виконанні рішень, у жорсткому командно-адміністративному режимі, тиску на громадську ініціативу, у намаганні обмежити її роль і зменшити значення, а також у використанні державного ресурсу в процесі визначення й реалізації освітньої політики на будь-якому рівні.

Виявлено, що тоталітаризм у всіх його проявах був засуджений світовим співтовариством. В свою чергу тоталітарний тип освітніх комунікацій був визнаний таким, що не сприяє розвитку творчих здібностей особистості.

Проаналізовано демократичний тип освітніх комунікацій. Виявлено основні тенденції розвитку сучасної освіти в Україні, зокрема тенденції демократизації, деідеологізації, децентралізації та деконцентрації в освітній галузі, зумовлені розвитком ринкових відносин, плюралістичністю засад життєдіяльності, забезпеченням прав громадян стосовно вибору змісту, рівня освіти, її доступності та якості.

Підкреслюється, що перший етап становлення демократичного типу комунікацій в освіті – деідеологізація навчального процесу та викорінення інших «наростів» тоталітарного суспільства. Автор стверджує, що у вирішенні сучасних завдань демократизації суспільного життя в Україні, зростання національної самосвідомості українського народу визначальне значення має гуманізація та гуманітаризація освіти. Основна тенденція останніх років полягає саме в послідовній деідеологізації змісту і гуманізації цілей освіти. На перший план замість задачі підготовки спеціалістів відповідно до вимог освіти висувається завдання задоволення духовних потреб молоді у освітніх послугах високої якості.

Зазначається, що впровадження варіативності програм, підручників та навчальних посібників є важливою ознакою відкритого типу взаємодії між суб'єктами та об'єктами навчання.

Виявлено відмінність демократичного типу комунікацій в освіті від авторитарного, яка полягає у реалізації певних практик дискурсного характеру освітнього процесу. Дискурс – це складне комунікативне явище, яке включає не тільки текст, а й соціальний контекст, який створює уявлення про учасників комунікації, процес створення і процес сприйняття повідомлення. Сучасні зміни в освіті, які і викликають дискурс, спричинені низкою соціокультурних та політико-економічних обставин. Зокрема вони викликані переходом людства до нового типу цивілізації, яка в науковій літературі набула назви «інформаційне суспільство».

Підкреслюється, що домінуючим, на сучасному етапі розвитку освіти та педагогіки є особистісно-орієнтований підхід. Перехід від авторитарної до особистісно-орієнтованої освіти – значний крок в пошуку онтологічної, ціннісної та методологічної основ освіти. Найвищою цінністю, метою освіти стає особистість. Тому категорія «особистісно-орієнтована освіта (педагогіка)» в найбільшій мірі відповідає тим тенденціям, які відбуваються в освітньому просторі пострадянських суспільств. Сприйняття людини як автономної істоти, яка активно приймає участь у своїй освіті – це основа особистісно-орієнтованої концепції освіти і де домінують такі цілі, цінності та механізми, як діалог з учнем як автономним суб'єктом та постійна корекція на цьому підґрунті всього освітнього процесу. Педагогу не можна обмежуватися навчанням дітей тільки з одного боку – шляхом констатування зовнішніх фактів. Слід навчати учня ще й з погляду прояву внутрішніх його особливостей і можливостей, оскільки кожна дитина є неповторною індивідуальністю з притаманними тільки їй особливими ознаками.

На сучасному етапі розвитку освітніх комунікацій відбувається зміна цільових установок, а саме: перехід від головної мети – всебічний і гармонійний розвиток учня – до формування його особистості (виховання), розвитку здібностей і обдарувань, наукового світогляду. Нова парадигма освіти вимагає розглядати учня як мету, а не як засіб.

Третій розділ «Мова як засіб реалізації освітніх комунікацій» присвячений дослідженню мови в контексті освітніх комунікацій, виявленню протиріч та встановленню місця мови в полікультурному інформаційному середовищі.

Встановлено, що сьогоденній мовленнєво-культурній картині України притаманна полікультурність. В Україні з кожним роком все гостріше дискутується питання мовної політики держави, представники різних наукових напрямків намагаються визначити основні пріоритети мовної політики та дати ґрунтовний аналіз мовної ситуації.

Автор акцентує увагу, що загальна глобалізація світу зумовила одне із протиріч сьогодення, а саме: між прагненням до все більшого зближення між народами та їхнім бажанням зберегти свою етнокультурну самобутність. Потрапляючи в інше культурно-мовленнєве середовище, особистість фактично потрапляє до іншого світу соціокультурних цінностей і мовних законів спілкування, що породжує нову суперечність – між прагненням мовця оволодіти декількома мовами для міжкультурного спілкування і необхідністю досконалого володіння своєю рідною та державною мовами в багатонаціональній державі. Таким чином виникає ряд мовленнєво-культурних проблем, які вимагають наукових досліджень і їх розв'язання, як-от: багатомовність, лінгвістична освіта в полікультурному мовленнєвому середовищі, виховання полімовної особистості в полікультурному освітньому середовищі.

Відзначається, що функціонування мови в суспільстві з розвиненою політичною і соціальною структурою потребує постійного регулювання, бо спонтанні зміни у мовній системі можуть призвести до порушень у роботі ЗМІ, до проблем у діяльності інститутів держави і публічної політики, до руйнування системи освіти та інших галузей. З огляду на це автор наголошує, що втручання держави в регулювання мовних процесів є необхідним, бо на сучасному етапі українського державотворення урівнення двох мов як державних може призвести до зникнення у майбутньому саме української мови і це залежить від мовної політики у державі. Держава визначає основні принципи політики щодо мов і проводить цю політику через мовне планування.

Мовна політика визначається як заходи держави щодо розв'язання питань розвитку мови (мов) у соціумі, країні. До мовної політики належать питання мовного планування, актуальні для країн, що тривалий час перебували у складі імперій і в яких культивувалася й утверджувалася як соціально престижна мова метрополії. Її завдання – забезпечити відтворення кожної мови, здійснювати мовне виховання і надавати економічну підтримку

мовам в умовах фактичного білінгвізму (наявність та функціонування в межах однієї спільноти (зазвичай – держави) двох або декількох мов). При білінгвізмі дві мови співіснують у межах одного колективу, який користується двома мовами в різних комунікативних сферах залежно від соціальної ситуації та інших параметрів комунікативного акту.

3-поміж завдань формування мовної освіти виокремлено такі: навчити мовців міжкультурного спілкування, міжкультурного взаєморозуміння, виховати відповідну мовленнєву поведінку в полікультурному мовленнєвому середовищі.

Акцентується увага на тому, що метою мовної освіти у багатомовному регіоні повинно стати формування всебічно розвиненої, компетентної, творчої особистості громадянина України – носія етнічних, національних і загальнолюдських цінностей, що живе в гармонії з довкіллям і самим собою; навчити розуміти нову культуру (міжкультурне взаєморозуміння); оволодіти міжкультурною комунікацією, тобто вмінням спілкуватися з носіями іншої культури.

Підкреслюється, що мовна ситуація в Україні на початку XXI ст. є складною. Внутрішня та зовнішня політика держави у мовному питанні ґрунтується на певній законодавчій базі, але ще остаточно не сформована і потребує прийняття потрібних законів та дієвих механізмів їх запровадження. Для вироблення практичних рекомендацій та проведення конкретних заходів необхідний постійний моніторинг поточної соціолінгвістичної ситуації в країні, прогнозування взаємодії мов в умовах політичної нестабільності, вивчення та використання досвіду Європейської спільноти у вирішенні мовних питань. У комплексі всі заходи зваженої мовної політики в Україні покликані підняти престиж української мови у власній державі, сприяти культурному та духовному відродженню нації, стати могутнім важелем зближення нашого народу з європейськими народами.

Зазначається, що провідною позицією стає багатомовна освіта, яка дозволяє студентам правильно орієнтуватися в сучасному глобальному інформаційному просторі, усвідомлювати його як сукупність досягнень людського суспільства, готуватися до взаєморозуміння і продуктивного спілкування представників різних культур, розширювати доступ до іноземної «мовної матриці» та налагоджувати міжнародні мовні телекомунікаційні зв'язки. Зрештою особа повинна отримати уявлення про різноманіття і самоцінність різних культур, уміти орієнтуватися в сучасному суспільстві, вирішувати проблемні завдання.

Найдієвішим шляхом втілення мовних стратегій визначено не передачу мовних знань, а створення ситуації співпраці, спільного осмислення і взаємодопомоги, де вчитель виступає як консультант для того, щоб поставити учня в дану ситуацію пізнавальної діяльності, коли навчальні завдання стали для нього життєвими. Соціально-економічні трансформації в нашій державі, формування міжнародного освітньо-інформаційного простору, масштабність інноваційних педагогічних пошуків зумовлюють

прискорення процесів демократизації та гуманізації національної освіти, актуалізують проблему обґрунтування нових концептуальних підходів до вітчизняної освіти.

Відзначається, що державна мова є соціально-психологічним фактором, який являється підґрунтям духовному і соціально-політичному єднанню людей. Незнання окремими громадянами мови країни, у якій вони живуть, є дестабілізуючим фактором. І навпаки, використання державної мови як символічної системи робить мовців учасниками єдиного соціального дійства. Саме так досягається єдність народів, що населяють країну, формується комплекс соціальних почуттів, до яких належать «патріотизм» і «солідарність». Це питання державної ваги, воно тісно пов'язане з такими поняттями, як громадянська ідентичність, культурна цілісність.

У четвертому розділі «Сучасні мовні технології в стратегії інтенсифікації комунікативного процесу в галузі освіти» висвітлено роль сучасних мовних технологій в стратегії інтенсифікації комунікативного розвитку в освіті, проаналізовано педагогіко-психологічні технології, зокрема «модульно-розвивальні», «особистісно-орієнтовані» «індивідуалізоване вивчення мови», їх вплив на формування комунікативних процесів засобами освіти.

Встановлено, що ідея модульно-розвивального навчання орієнтується на паритетну діяльність учителя і групи учнів, за якої суб'єктний, особистісний, індивідуальнісний та універсальний різновиди активності є поперемінно визначальними в налагодженні рівноправних взаємин учасників-партнерів, де її сутнісною характеристикою утверджується відкрита розв'язкова полідіалогічність. Остання, крім того, відіграє важливу роль у формуванні полімотивації під час засвоєння іншомовного лексичного матеріалу школярами, що дає змогу регулювати розвиток їхніх бажань і мотиваційних рис, а відтак, пробуджує у кожного внутрішнє прагнення здобувати, переосмислювати, збагачувати і поширювати кращий досвід і самовдосконалюватися і всіляко плекати свою позитивну Я-концепцію, без страху помилитися чи отримати негативну оцінку.

Відзначається, що атрибутивна ознака модульно-розвивальної системи – пріоритет розвивальної взаємодії вчителя і учнів, яка спочатку науково проектується за етапами цілісного функціонального циклу навчального модуля, а потім знаходить своє втілення завдяки використанню низки психомистецьких технологій і відповідної системи інноваційних програмово-методичних засобів. Звідси закономірно, що стратегічні завдання модульно-розвивального навчання вирішуються шляхом запровадження нової організаційно-управлінської схеми життєдіяльності школи (перепідготовки вчителів як професійних психологів-дослідників, модульного розкладу занять у школі, створення соціально-психологічної служби освітнього закладу та ін.), тактичні – за допомогою введення набору технологій ситуативно безперервного розвивального контактування.

Підкреслюється, що особливе місце в інноваційній системі засобів модульно-розвивального навчання належить освітньому сценарію, який є альтернативою планам-конспектам уроків. Він з науково-мистецьких позицій утілює закономірності безперервної розвивально-комунікативної взаємодії від першої до останньої хвилини модульного заняття у багатодинамічних міжособистісних системах. Освітній сценарій зосереджує увагу вчителя на перипетіях організованого навчального дійства в кількох площинах: а) конфліктної боротьби історичних і сьогоденних осіб у вирі розвитку людської цивілізації; б) тотальної проблемності життя людини у світі (пізнавально-сміслові суперечності і колізії, інтелектуальні труднощі і бар'єри, морально-етичні конфлікти тощо) і в) природного драматичного входження особистості в культуроємні пласти людського досвіду.

З'ясовано, що основними освітніми технологіями, пріоритетними у вищій школі, є: а) освітня кредитно-модульна технологія; б) технологія рейтингового оцінювання знань та вмінь студентів; в) технологія дистанційної освіти; г) технологія диференційованого навчання. Педагогічними технологіями, що спрямовані на розвиток студентів, є: технологія особистісно-орієнтованого навчання, інтерактивного, контекстного, комбінованого навчання, ігрового проектування, навчального моделювання. Інноваційними навчальними технологіями є всі технології, які розроблені викладачами з метою формування творчої, компетентної особистості студентів усіх напрямків підготовки.

Обґрунтовано, що застосування інноваційних психомистецьких технологій модульно-розвивального навчання у процесі організації освітньої взаємодії для вирішення актуальних психодидактичних завдань дає змогу вчасно виявляти, коректувати та створювати сприятливі умови для цілісного психоскопального розвитку його учасників.

Автор наголошує, що інноваційні процеси у вищій освіті сприяють не лише суттєвому підвищенню теоретичної та практичної підготовки вчителів, їхньої професійної кваліфікації, а й методологічній переорієнтації закладів освіти на особистість учителя. Сьогодні інноваційні підходи в організації навчання стають основою нової філософії освіти, що відповідає таким основним вимогам: врахуванню особливостей навчального процесу, його змісту і структури, здібностей, інтересів і потреб учителів; спрямуванню на моделювання освітньо-виховного середовища відповідно до запитів суспільства; варіативності та особистісно-орієнтованій спрямованості навчального-виховного процесу, внаслідок чого знання, уміння й навички вчителів перетворюються на засіб, завдяки якому формується готовність до формування предметних компетенцій в учнів, до застосування інноваційних технологій навчання рідній на іноземних мов.

Впровадження інноваційних технологій навчання для студентів сприятиме розвитку їхньої мовленнєвої вправності, комунікативної довершеності, самостійності щодо виконання таких видів креативної педагогічної діяльності, як системне конструювання, авторське проектування

й планування власних педагогічних навчальних технологій, а також підвищуватиме комунікативний рівень майбутніх фахівців.

ВИСНОВКИ

У висновках здійснено теоретичні узагальнення філософсько-освітнього аналізу комунікаційного процесу в освітньому середовищі, запропоновано напрями перспективних досліджень. Підсумки дисертації можна звести до наступних позицій:

1. На сучасному етапі основні визначення освіти в педагогічному дискурсі можуть бути зведені до двох найбільш загальних феноменів: пізнавальної та особистісно-орієнтованої парадигм освіти. У межах першої парадигми освіта розглядається передусім як пізнання, і відповідно увесь його процес – від постановки мети, відбору змісту освіти до конкретних форм, методів, засобів – проектується, здійснюється як квазидослідницький процес. Особистісні аспекти навчання у пізнавальній парадигмі розглядаються лише з позицій єдності формування пізнавальної мотивації, пізнавальних здібностей суб'єкта та засвоєння предметного змісту, накопичення досвіду змістовних (сміслових, ціннісних, емоційних) оцінок.

Особистісно-орієнтована парадигма розглядає таку організацію освіти, яка зосереджена переважно на суб'єкті навчання, його самобутності, унікальності, неповторності, суб'єктивності. Основним завданням стає організація доцільної (природовідповідної і культуровідповідної) діяльності.

Комунікація в системі освіти може бути визначена як педагогічний дискурс, що постає ефективною формою реалізації педагогічних ситуацій. Характеристика дискурсу як раціонально-комунікативної дії дозволяє позначити цим поняттям кожний інтерсуб'єктивний процес аргументативного взаєморозуміння, коли не визнається іншого інтересу, окрім критики й обґрунтування: інтересу розумного консенсусу.

Успішність педагогічного дискурсу визначається розумінням суперечностей комунікаційного процесу в галузі освіти та спрямованістю на їх подолання. Ці суперечності визначаються як загальноосвітніми, цивілізаційними тенденціями розвитку системи освіти, так і психологічними особливостями суб'єктів педагогічної комунікації.

Важливим напрямом подолання суперечностей комунікаційного процесу у сфері освіти в контексті соціально-культурної інтеграції виступає менталітет – соціально-психологічне утворення, що визначає світоглядні і поведінкові імперативи великої спільноти, яка самобутньо означає свій культурний простір, визначаючи пріоритети свого етнонаціонального буття, формуючи свою культурну ідентичність.

2. Характерною ознакою сучасності постає освіта як процес суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних відносин, що знаходять вияв саме у взаємодії суб'єкта й об'єкта як комунікації. Організація освітнього простору на основі «суб'єктно-об'єктних» стосунків призводить до домінування в

ньому «маніпуляційного активізму» як основної форми педагогічної практики.

Педагогічна теорія повинна «центруватися» на «поверненні суб'єкта в освіту», подоланні знеособленого підходу і формувати цілісну людину (особистість), а не «вирішувати» навчальні завдання, становлення «живої» індивідуальності із низки її «суб'єктивних потенцій». Така освіта – становлення (розвиток), має фундаментальний зв'язок із знаходженням, «добуванням і конструюванням особистості».

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників навчально-виховного процесу повною мірою втілюється в акті співтворчості педагога та учня. Відповідаючи освітній специфіці співтворчості учасників процесу навчання й виховання, спілкування яких охоплює різні форми педагогічної комунікації, принцип суб'єкт-суб'єктних відносин, фокусує увагу на специфічному шляху самовдосконалення, який полягає в розвитку здатності до діалогічності відносин людини як із зовнішнім оточенням, так і з самою собою. Одночасно принцип суб'єкт-суб'єктних відносин фіксує необхідність партнерського рівня взаємин суб'єктів освітньої комунікації, їх прагнення до поваги інтересів один одного, прийняття суб'єктності та потенційної взаємної значущості.

3. Проаналізовано основні типи комунікацій в системі освіти ХХ – ХХІ століття (авторитарний, демократичний та особистісний). Авторитарний тип освітньої комунікації характеризується обмеженням творчості вчителя як головного суб'єкту комунікаційного процесу. Чинником обмеження творчості вчителя є односторонність початкових програм, безваріантність підручників та навчальних посібників, які є головним «знаряддям» роботи педагога. Змістовне наповнення освітнього простору відповідало окресленим наперед (згори) програмовими схемами, кліше та стереотипами, прийнятими у СРСР за норму.

Авторитарний тип освітніх комунікацій визнаний таким, що не сприяє розвитку творчих здібностей особистості. У тоталітарному типі освітніх комунікацій відбувається повне ігнорування освітою потреб основного інституту громадянського суспільства – сім'ї. Для тоталітарного типу освітніх комунікацій характерний повний контроль держави над освітнім процесом та людиною. Це виявлялося у бюрократизмі у прийнятті і виконанні рішень, у жорсткому командно-адміністративному режимі, тиску на громадську ініціативу, у намаганні обмежити її роль і зменшити значення, а також у використанні державного ресурсу в процесі визначення й реалізації освітньої політики на будь-якому рівні.

Здійснено аналіз демократичного типу освітніх комунікацій, що характеризується деідеологізацією навчального процесу та викорінення інших «наростів» тоталітарного суспільства, впровадженням варіативності програм, підручників та навчальних посібників, що є важливою ознакою відкритого типу взаємодії між суб'єктами та об'єктами навчання. Головним завданням демократичного типу комунікацій в освіті – заохочення творчості як учня, так і вчителя.

Виявлено головну відмінність демократичного типу комунікацій в освіті від авторитарного, що полягає у реалізації певних практик дискурсного характеру освітнього процесу. Дискурс – це складне комунікативне явище, яке включає не тільки текст, а й соціальний контекст, який створює уявлення про учасників комунікації, процес створення і процес сприйняття повідомлення.

Важливою складовою демократичного типу освітніх комунікацій є особистісний характер освіти. Домінуючим, на сучасному етапі розвитку освіти та педагогіки є особистісно-орієнтований підхід. Перехід від авторитарної до особистісно-орієнтованої освіти – значний крок в пошуку онтологічної, ціннісної та методологічної основ освіти.

Основними тенденціями розвитку сучасної освіти в Україні сьогодні є тенденції демократизації, деідеологізації, децентралізації та деконцентрації в освітній галузі, зумовлені розвитком ринкових відносин, плюралістичністю засад життєдіяльності, забезпеченням прав громадян стосовно вибору змісту, рівня освіти, її доступності та якості.

4. Сучасний світ може бути схарактеризовано як світ найрізноманітніших міжетнічних контактів, що все більше розширюються та поглиблюються. Розмивання міжкультурної закритості й відособленості етносів поряд із позитивними наслідками породжують значну кількість проблем. Провідною позицією стає багатомовна освіта, яка дозволяє студентам правильно орієнтуватися в сучасному глобальному інформаційному просторі, усвідомлювати його як сукупність досягнень людського суспільства, готуватися до взаєморозуміння і продуктивного спілкування представників різних культур, розширювати доступ до іноземної «мовної матриці» та налагоджувати міжнародні мовні телекомунікаційні зв'язки. Зрештою особа повинна отримати уявлення про різноманіття і самоцінність різних культур, уміти орієнтуватися в сучасному суспільстві, вирішувати проблемні завдання.

Реальна мовна ситуація і стан української національної мови на її сучасному етапі визначаються такими ознаками: 1) українсько-російська колективна двомовність і диглосія; 2) співіснування в єдиному українському просторі трьох регіонів із різними національно-культурними, соціально-політичними традиціями і – як наслідок – мовнополітичними орієнтаціями, мовними і мовленнєвими пріоритетами і звичками; 3) формальний характер мовної політики в державі, відсутність в українській мові реального високого соціального статусу; 4) поступова і невідворотна англомовна експансія.

Серед завдань формування мовної освіти можна виокремити такі: навчити мовців міжкультурного спілкування, міжкультурного взаєморозуміння, виховати відповідну мовленнєву поведінку в полікультурному мовленнєвому середовищі.

Для реалізації мовної комунікації в професійній сфері необхідно: забезпечити засвоєння типів комунікативних мовних стратегій, відповідних їм тактик безконфліктного спілкування (кооперативний стиль комунікації

співпраці) і способів мовного оформлення, властивого певній культурі (це – когнітивний і соціальний рівні); сформувати механізм професійної компетенції на основі засвоєння норм і правил розпізнавання та реалізації професійного іншомовного спілкування.

5. Реалізація мовних стратегій є соціальним завданням входження в європейський і світовий освітній і культурний простір для України. Реальністю сьогодення є розширення міжнародних зв'язків України та її інтеграція до світової спільноти. За таких умов усе більше уваги приділяється вивченню іноземних мов, причому це стосується усіх сфер життя, де іноземні мови є ключем для розвитку міжнародних відносин, проведення наукових конференцій, культурного обміну між представниками різних країн та обміну інформацією. Багатомовність та полікультурність вважаються необхідними для громадян нової Європи, і відповідно – України. До випускників вищих навчальних закладів висуваються додаткові вимоги щодо володіння іноземними мовами. З іншого боку, виявляється підвищення вимог до володіння рідною мовою, знання та повага до власної культури та культури інших етносів, бо тільки та людина, що добре знає та поважає рідну мову та культуру може стати повноцінним суб'єктом міжкультурного поліетнічного спілкування.

Провідною засадою сьогоденної освіти є багатомовність, що дозволяє суб'єктам навчального процесу адекватно орієнтуватися в сучасному глобальному інформаційному просторі й усвідомлювати його як сукупність досягнень суспільства, а також готуватися до взаємного розуміння і продуктивного спілкування представників різних культур, розширювати доступ до іноземної «мовної матриці» та налагоджувати міжнародні мовні телекомунікаційні зв'язки. Під цим оглядом особистість повинна мати уявлення про розмаїття і самоцінність різних культур, уміти орієнтуватися в новітньому суспільстві, вирішувати типові та проблемні завдання із застосуванням вербальних і невербальних знакових форм відображення дійсності.

Впровадження багатомовної освітньої стратегії передбачає, що на ній має ґрунтуватися все – від змісту занять до технологічного процесу; від організації роботи самого педагога, його робочого місця до впорядкування розумової, професійно-педагогічної діяльності; від самостійної роботи на заняттях до активної участі в роботі науково-практичної конференції, олімпіади, конкурсу; від взаємних стосунків з одним вихованцем до цілого навчального колективу. Відтак реалізація багатомовної освітньої стратегії окреслює соціокультурну і комунікативну компетентність педагога в усіх сферах життєдіяльності. Тому впровадження зазначених багатомовних компонентів повинне сприяти справжній демократизації життя, підйому матеріальної та духовної культури, моральності, розвиткові особистості, реалізації її творчого потенціалу, виховання справжнього спілкування, відповідального ставлення до праці тощо. З огляду на це головний напрямок упровадження мовних стратегій сьогодні можна визначити не як передачу

мовних знань, а як створення ситуації співпраці, спільного осмислення і співпереживання суб'єктів навчального процесу.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Малишева А. О. Обмеження свободи комунікативного процесу в освіті в період авторитаризму / А. О. Малишева // Гілея (науковий вісник) : [зб. наук. праць] / [гол. ред. В. М. Вашкевич]. – К. : ВІР УАН, 2013. – Випуск 69 (№2). – С. 607 – 611.

2. Малишева А. О. Особливості авторитарного типу організації освіти / А. О. Малишева // Вісник Інституту розвитку дитини : [зб. наук. праць]. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. – Випуск 25. – К., 2012. – С. 53 – 59.

3. Малишева А. О. Полікультурність як принцип реалізації мовних стратегій в освіті / А. О. Малишева // Вісник Інституту розвитку дитини : [зб. наук. праць]. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. – Випуск 28. – К., 2013. – С. 36 – 40.

4. Малишева А. О. Демократизація освіти як соціальна проблема / А. О. Малишева // Вісник Інституту розвитку дитини : [зб. наук. праць]. Серія: Філософія, Педагогіка. Психологія. – Випуск 30. – К., 2013. – С. 31 – 35.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Малишева А. О. Демократизация образования как социальная проблема / А. О. Малишева // Scientific Works. The International Scientific and Theoretical Journal. – Baku, 2014. – №2 (23). – P. 83 – 88.

АНОТАЦІЇ

Малишева А. О. Філософія комунікативного процесу в галузі освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2014.

Дисертація присвячена аналізу філософсько-освітнього контексту розвитку комунікативного процесу, зокрема розгляду суб'єкта і об'єкта в системі освіти, їх взаємодії як комунікації. Розглядаються напрями комунікативного процесу в освітньому середовищі; комунікація в системі освіти як педагогічний дискурс; суперечності комунікативного процесу в галузі освіти.

Аналізуються типи комунікативного процесу в системі освіти: авторитарний, що здійснюється як система маніпуляцій (притаманний тоталітарному суспільству) та демократичний (здійснюється як людинотворення, її духовний розвиток). Обґрунтовано місце та роль мовних засобів в контексті реалізації комунікативного процесу в освітньому середовищі. Досліджуються сучасні мовні технології в стратегії інтенсифікації комунікативного процесу в галузі освіти.

Ключові слова: комунікативний процес, освіта, мовні технології, педагогічний дискурс, освітні комунікації, суб'єкт-об'єктні відносини, філософія комунікативного процесу.

Мальшева А. О. Філософія комунікативного процесу в області образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2014.

В диссертации исследуется философско-образовательный контекст развития коммуникативного процесса, в частности субъект и объект в системе образования, их взаимодействие как коммуникация. Рассматриваются направления коммуникативного процесса в образовательной среде; коммуникация в системе образования как педагогический дискурс; противоречия коммуникативного процесса в области образования.

Анализируются типы коммуникативного процесса в системе образования: авторитарный, осуществляемый как система манипуляций и демократический. Подчеркивается место и роль языка в контексте реализации коммуникативного процесса в образовательной среде. Исследуются современные языковые технологии в стратегии интенсификации коммуникативного процесса в области образования.

Показано различие демократического типа коммуникаций в образовании от авторитарного, который заключается в реализации определенных практик дискурсного характера образовательного процесса. Дискурс – это сложное коммуникативное явление, которое включает не только текст, но и социальный контекст, создающий представление об участниках коммуникации, процесс создания и процесс восприятия сообщения. Современные изменения в образовании, которые и вызывают дискурс, вызванные рядом социокультурных и политико-экономических обстоятельств. В частности они вызваны переходом человечества к новому типу цивилизации, который в научной литературе приобрел название «информационное общество».

Подчеркивается, что доминирующим, на современном этапе развития образования и педагогики является лично-ориентированный подход. Переход от авторитарного к лично-ориентированному образованию – значительный шаг в поиске онтологической, ценностной и методологической основ образования. Высшей ценностью, целью образования становится личность. Поэтому категория «лично-ориентированное образование» в наибольшей степени соответствует тем тенденциям, которые происходят в образовательном пространстве постсоветских обществ. Восприятие человека как автономного существа, активно принимающего участие в своем образовании – это основа лично-ориентированной концепции образования и где доминируют такие цели, ценности и механизмы, как диалог с учеником как автономным субъектом и постоянная коррекция на этой основе всего образовательного процесса.

Ведущей основой сегодняшнего образования является многоязычие, что позволяет субъектам учебного процесса адекватно ориентироваться в

современном глобальном информационном пространстве и осознавать его как совокупность достижений общества, а также готовиться к взаимному пониманию и продуктивному общению представителей разных культур, расширять доступ к иностранной «языковой матрице» и налаживать международные языковые телекоммуникационные связи. В этом смысле личность должна иметь представление о многообразии и самоценности различных культур, уметь ориентироваться в новейшем обществе, решать типовые и проблемные задачи с применением вербальных и невербальных знаковых форм отражения действительности.

Обоснованно речевые стратегии как механизмы освоения и пользования иностранными языками в многоязычном культурном пространстве. Их совокупность является основным культурным коммуникационным средством, ведущим элементом социализации личности, ее аккультурации. Опираясь на достижения таких наук, как семиотика (анализ знакового представительства языка), лингвистика (анализ естественных языков), культурная семантика (анализ языка как средства отображения смысла), философия образования рассматривает языковые стратегии как средство понимания народами культурных различий друг друга, постижение этих различий как уникального формосозидания единой человеческой сущности, достижение на этой основе их (особенностей) толерантного восприятия. Они рассматриваются как средство преодоления недоразумения (неадекватного понимания), которое всегда возникает при коммуникации культур в поликультурном пространстве.

Ключевые слова: коммуникативный процесс, образование, языковые технологии, педагогический дискурс, образовательные коммуникации, субъект-объектные отношения, философия коммуникативного процесса.

Malysheva A. O. The philosophy of communication process in education. – Manuscript.

The dissertation for a Candidate's degree by speciality 09.00.10 – philosophy of education. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2014.

The dissertation is devoted to the analysis of philosophical and educational context of the communication process development, including consideration of subject and object in the education system, its interaction as communication. Author considers directions of the communication process in an educational environment; communication in education as a pedagogical discourse; contradictions of communication process in education.

The dissertation analyzes the types of communication process in education: authoritarian, implemented as a system of manipulation (inherent to totalitarian society) and democratic (implemented as creation of a human, its spiritual development). It is justified a place and role of linguistic resources in the context of the communication process realization in an educational environment. Author studies modern language technologies in the communicative process intensification strategy in education.

Key words: communication process, education, language technologies, pedagogical discourse, educational communications, subject-object relations, communicative process philosophy.

**НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова**

100317121

Підписано до друку 21.11.2014 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 532.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26

скальватч